

HAQ EVAZIGA XIZMAT KO'RSATISH SHARTNOMALARIDA VOSITACHILIK MASALASI

Nuriddin Ashurov¹, Qahramon Choriyev², Nuriddin Manzilov³

¹Qashqadaryo viloyat adliya boshqarmasi

Kitob tuman yuridik xizmat ko'rsatish markazi bosh yuriskonsulti

²Qashqadaryo viloyat adliya boshqarmasi

Kitob tuman yuridik xizmat ko'rsatish markazi bosh yuriskonsulti

³Qashqadaryo viloyat adliya boshqarmasi

Kitob tuman yuridik xizmat ko'rsatish markazi bosh yuriskonsulti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5758575>

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 20-noyabr 2021

Ma'qullandi: 25- noyabr 2021

Chop etildi: 30- noyabr 2021

KALIT SO'ZLAR

Haq evaziga xizmat ko'rsatish shartnomasi, mediatsiya, vositachilik, yarashtirish, buyurtmachi, ijrochi.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada haq evaziga xizmat ko'rsatish shartnomasi tushunchasi, huquqshunos olimlarning haq evaziga xizmat ko'rsatish shartnomasi bo'yicha fikrlari, O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida haq evaziga xizmat ko'rsatish shartnomasiga oid normalar hamda haq evaziga xizmat ko'rsatish shartnomasi doirasida nizolarni hal etish, mediatsiya tushunchalari tarifi, muammoli holat va uning yechimi keltirib o'tilgan

Kirish. Haq evaziga xizmat ko'rsatish shartnomasi mohiyatini o'rgangan ba'zi olimlar, bunday shartnomaga o'zlarining nuqtai-nazari jihatidan bazi qo'shimchalar qo'shishni ham taklif etadi. Jumladan, huquqshunos olim T.A.Mo'minov Fuqarolik kodeksi 703-moddasida ko'rsatilgan haq evaziga xizmat ko'rsatishning turlari jismoniy tarbiya (sport) va mehmonxona, sug'urta, temir yo'l, aviatsiyada xizmat turlari bilan to'ldirilishi lozimligini taklif etadi. F.Otaxonov esa yuridik xizmat ko'rsatish bilan bog'liq munosabatlarga Fuqarolik kodeksining haq evaziga xizmat ko'rsatish shartnomasini tartibga solib turuvchi normalari ham tadbiiq etilishini ta'kidlaydi, B.Ibratov yuridik xizmat ko'rsatishni haq evaziga xizmat ko'rsatish shartnomalari jumlasiga kiritadi, xuddi shu kabi fikr M.I.Braginskiy va V.V.Vitryanskiylar tomonidan ham asoslab

berilgan. Bundan tashqari, ishlab chiqarish bilan bog'liq xizmatlarning huquqiy tabiatini o'rgangan Ya.F.Faraxitdinov abonement xizmati ko'rsatish shartnomasini maishiy pudrat shartnomasining bir turi deb hisoblasa, B.Ibratov, aksincha, abonement xizmati ko'rsatish shartnomasi aholiga xizmat ko'rsatish sohasida tuziladigan mustaqil shartnomalardan biri deb qayd etadi.

Bugungi kunda shartnomalarning ayrim turlari huquqiy jihatdan mustaqil belgilanishi zarur. Ammo Butunjahon Savdo Tashkilotining «Xizmatlar savdosi bo'yicha Bosh kelishuv»ida xizmatlar tasnifi keltirilganligi hamda bir necha yuzlab xizmat turlarini o'z ichiga qamrab olgan bo'limlar o'z ifodasini topgan. Ularning har birini Fuqarolik kodeksida alohida huquqiy jihatdan mustahkamlash chuqur ilmiy asosga ega bo'lishi lozim. Boshqacha

aytganda, bozor iqtisodiyoti sharoitida «talab va taklif» qonuniyati asosida yuridik jihatdan qonunosti hujjatida emas, balki Fuqarolik kodeksida mustahkamlash zaruriyatini keltirib chiqarayotgan xizmat turlarini 38-bobda (Haq evaziga xizmat ko'rsatish) yoki alohida bob sifatida belgilash zaruriyati chuqur ilmiy-nazariy va amaliy asosga ega bo'lishi zarur. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 703-moddasiga ko'ra haq evaziga xizmat ko'rsatish shartnomasi bo'yicha ijrochi buyurtmachining topshirig'i bilan ashyoviy shaklda bo'lmagan xizmatni bajarish (muayyan harakatlarni qilish yoki muayyan faoliyatni amalga oshirish), buyurtmachi esa bu xizmat uchun haq to'lash majburiyatini olishi 38-bob, ya'ni haq evaziga xizmat ko'rsatish bobining qoidalari aloqa xizmati, tibbiyot, veterinariya, auditorlik, maslahat, axborot xizmatlari, ta'lim berish, sayyohlik xizmati va boshqa xizmatlar ko'rsatish shartnomalariga tatbiq etilishi belgilab qo'yilgan. Shundan kelib chiqib xizmat ko'rsatish shartnomasining prinsiplari, ijrochi tomonidan buyurtmachining topshirig'i bilan xizmatni bajarish, muayyan harakat yoki faoliyatni amalga oshirish, buyurtmachi esa xizmat uchun haq to'lashi lozimligidir.

Asosiy qism. Fuqarolik-huquqiy munosabatlarda shartnomalar erkinligi tamoyili ustuvor hisoblanadi. Shundan kelib chiqib xizmat ko'rsatish shartnomasida nizolarni hal qilish asosi birinchi navbatda shartnoma qoidalaridan kelib chiqadi. Bundan tashqari Fuqarolik kodeksi 706-moddasida haq evaziga xizmat ko'rsatish shartnomasini buzganlik uchun ijrochining javobgarligi ko'rsatilgan bo'lib, unga ko'ra, ijrochi haq evaziga xizmat ko'rsatish

shartnomasini umuman yoki tegishli darajada bajarmagan hollarda u keltirilgan zararni buyurtmachiga batamom to'lashi shart, lekin bu to'lov shartnomada nazarda tutilgan xizmatlar bahosining ikki baravaridan ortiq bo'lishi mumkin emasligi, tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish vaqtida ijrochi majburiyatini umuman yoki tegishli darajada bajarmagan hollarda haq evaziga xizmat ko'rsatish shartnomasida ushbu moddaning birinchi qismida ko'rsatilgandan kuchaytirilgan javobgarlik nazarda tutilishi mumkinligi qayd etilgan. FK 707-moddasida esa haq evaziga xizmat ko'rsatish shartnomasini bekor qilish asoslari ko'rsatilgan bo'lib, unda buyurtmachi xizmatlarning belgilangan bahosini batamom to'lash sharti bilan haq evaziga xizmat ko'rsatish shartnomasini bekor qilishni talab qilishga haqli, shartnoma ijrochining aybli harakatlari tufayli bekor qilingan hollar bundan mustasno, ijrochi shartnoma bekor qilinishi tufayli buyurtmachiga yetkazilgan zararining hammasini to'lash sharti bilangina haq evaziga xizmat ko'rsatish shartnomasini bekor qilishni talab qilishga haqli, shartnoma buyurtmachining aybi bilan bekor qilingan hollar bundan mustasno belgilangan. Masalan, Nashriyot uyi yangi veb-saytni yaratish uchun dasturiy ta'minot kompaniyasi bilan shartnoma tuzdi. Loyiha bir yil ichida yakunlanishi kerak edi, agar 60 kun ichida nizolar hal qilinmasa, vositachilik yo'li bilan BIMT tomonidan tezkor arbitrajga yuborilishi kerak. 18 oydan so'ng, nashriyot uyi ishlab chiqaruvchi tomonidan taqdim etilgan xizmatlardan qoniqmadi, to'lovni rad etdi, shartnomani bekor qilish bilan qo'rqitdi va zararni talab qildi. Nashriyot mediatsiyani so'radi. Tomonlar kelisha olmagan bo'lsalarda, vositachilik ularga

keyingi tezlashtirilgan arbitrajda hal qilingan masalalarga e'tibor qaratish imkonini berdi. Mediatsiya tugaganidan so'ng, noshir tezkor arbitraj muhokamasini boshladi. Markaz amaldagi sudyani tomonlar tomonidan kelishilgan holda yagona hakam etib tayinladi. Hakam Germaniyaning Gamburg shahrida bir kunlik sud majlisini o'tkazdi, shunda tomonlar hakamdan kelishuv bo'yicha taklif tayyorlashni so'rab, nizoni hal qilish istagini bildirdi. Tomonlar hakamning taklifini qabul qildilar va hakamdan rozilik to'g'risida qaror qabul qilishni so'rashdi.

Yuqoridagi holatga keladigan bo'lsak ushbu nizoli vaziyatda Nashriyot xizmat ko'rsatish shartnomasi bo'yicha buyurtmachi, dasturiy ta'minot kompaniyasi esa ijrochi sifatida gavdalanadi. Shartnomaga ko'ra, xizmat bir yil ichida amalga oshirilishi lozim. Shundan kelib chiqib, buyurtmachi shartnoma muddati tugashi bilan xizmatni talab qilish, xizmatning sifatini tekshirish va shartnomada ko'rsatilgan shartlarni talab qilish huquqiga ega. Ijrochi esa shartnoma muddati tugashi va xizmatni taqdim etishi bilan xizmatga haqni talab qilish huquqiga ega. Xizmat ko'rsatish shartnomasida mediatsiyaning o'rniga to'xtalib o'tganda, quyidagilarni ta'kidlash kerak, bunda tomonlar o'rtasida ko'rilayotgan ishning maxfiyligi, tomonlarning ishchanlik obro'si saqlanishi, narxning arzonligi, muddatning qisqaligi, murojaatning ixtiyoriy tarzidaligi bilan muhim ahamiyatga ega. Hamda ishning xizmat ko'rsatish shartnomasi predmetidan kelib chiqib, alohida mutaxassis tomonidan ko'rib chiqilishi bilan ahamiyatli. Xizmat ko'rsatish shartnomasining bekor qilish asoslari, o'zaro tomonlarning kelishuvi bilan, tomonlar ixtiyoriga bog'liq bo'lmagan

hollarda, tomonlardan biri shartnomada ko'rsatilgan haqni to'lash sharti bilan shartnomani bekor qilgan hollarda va tomonlardan birining shartnomaga zid harakatlari natijasida amalga oshirilishi mumkin.

Xulosa. BIMTda mediatsiya - bu munozarali shaxslar uchinchi tomon - vositachidan o'zlarining nizolarini o'zaro manfaatli echimini topishda yordam berishni so'rashlari tushuniladi. Mediatorlar tomonlarga ularning manfaatlari va nizolari mohiyatini birgalikda tushunishga yo'naltirish orqali yordam berishni maqsad qilishadi. Mediatsiya bu ixtiyoriy jarayon bo'lib, mediatorlar tomonlarga majburiy natijani belgilash vakolatiga ega emas. Mediatsiya, ayniqsa, tomonlar qarama-qarshi bo'lgan intellektual mulk huquqlaridan bahramand bo'lishlari va mavjud ishbilarmonlik aloqalarini saqlab qolishni istashlari mumkin bo'lgan nizolar uchun juda mos keladi. Yarashuvni vositachilikning o'zgarishi deb hisoblash mumkin, ammo kelishuvni tushunish har bir mamlakatda turlicha bo'lishi mumkin. Masalan, Yaponiyada "yarashtirish" odatda sud bilan bog'langan vositachilikka nisbatan qo'llaniladi, masalan, Irlandiyada "yarashtirish" va "vositachilik" atamallari bir-birining o'rnida ishlatilgan. Shunga qaramay, yarashtirish ko'pincha uchinchi tomonning etakchi rolini kuchliroq bajarishi va yakuniy natijalarga katta ta'sir ko'rsatishi jarayoniga murojaat qilish uchun ishlatiladi. Tomonlar mediatsiyadan foydalanishda quyidagilarni kelishib olishi lozim, birinchi navbatda mediatsiya kelishuvini tuzishi kerak.

Mediatsiya shartnomasi quyidagilarni nazarda tutadi:

- ko'rsatilgan nizoni vositachilikka etkazish to'g'risida kelishuv

- vositachilikka yuboriladigan nizoning tavsifi

- mediatsiya o'tkaziladigan joy

vositachilikda foydalaniladigan til

- mediatsiya shartlari va jarayoniga taalluqli vositachilik qoidalari

Mediatsiya qoidalari esa odatda quyidagi masalalarni hal qiladi:

- mediatorni tayinlash tartibi

- mediatorning roli

- vositachilik sessiyalarini (larini) o'tkazish, shu jumladan tomonlar tomonidan

vositachilikda foydalanish uchun ma'lumot va materiallarni taqdim etish imkoniyati kabi masalalar.

- maxfiylik, ayniqsa mediatsiya mavjudligi, meditatsiya paytida oshkor qilingan har qanday ma'lumot va mediatsiya natijalari.

- meditatsiya tugatilishi mumkin bo'lgan asoslar

- vositachi va ADR muassasa / xizmat ko'rsatuvchi provayderga to'lanadigan to'lovlar (agar mavjud bo'lsa)

- mediator va ADR muassasa / xizmat ko'rsatuvchi provaydarning javobgarligini istisno qilish (agar mavjud bo'lsa).

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston respublikasi Fuqarolik kodeksi. <https://lex.uz/docs/-180552>
2. "Альтернативные механизмы разрешения споров (обзор зарубежного опыта)". Ташкент – 2017.
3. Annirudh Vashishtha Assistant Professor. "Resolving Intellectual Property Rights Disputes Through ADR". Amity Law School, Noida, AUUP. [http://amity.edu/UserFiles/aibs/3e21Article-VIII%20\(Page%2050-54\).pdf](http://amity.edu/UserFiles/aibs/3e21Article-VIII%20(Page%2050-54).pdf)
4. "WIPO Guide on Alternative Dispute Resolution (ADR) Options for Intellectual Property Offices and Courts". 2018.
5. www.wipo.int